

کارکرد عدالت توافقی در سیاست جنایی

دکتر هوشنگ شامبیانی* - علی پروینی**

*استادیار دانشکده حقوق دانشگاه آزاد اسلامی - تهران - ایران

**دکترای حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی - تهران - ایران

چکیده

عدالت توافقی یا قراردادی^۱، نظریه‌ای نوین در علوم جنایی و یکی از رویکردهای جدید سیاست جنایی^۲ است، که عقیده به تعامل قاضی (و سایر کارگزاران عدالت کیفری) با متهم در فرایند رسیدگی به جرم دارد، بر اساس این نظریه، گفتگو و توافق با متهم در رسیدگی به اتهام، تعیین مجازات و اجرای حکم یکی از راه‌های مؤثر کشف جرم و پیش‌گیری از آن، اصلاح مجرم، و جبران خسارت زیان‌دیده است که در تمامی حوزه‌های علوم جنایی از جمله دانش جرم‌یابی^۳ و پزشکی قانونی کاربرد دارد. در این مقاله ابتدا مفهوم و اهداف عدالت توافقی بیان می‌شود، سپس ضمن تعریف سیاست جنایی و اقسام و ویژگی‌های آن، کارکرد عدالت توافقی در این حوزه و چگونگی تاثیر قرارداد با متهمین و محکومین در پیش‌گیری از جرم و مبارزه با آن به ویژه در حوزه حقوق جزا با بیان مصادیق قانونی آن، بررسی می‌شود. شایان ذکر است که هدف از عدالت توافقی نرمش کیفری نسبت به جنایت‌کاران و مدارای با مجرمین خطرناک و حرفه‌ای نیست، بلکه این نظریه در جستجوی راه‌های جدید برای کشف جرم و اصلاح بزه‌کار با استفاده از حداکثر ظرفیت اجتماعی است. بنابراین اجرای آن با ملاحظاتی همراه است که نیازمند طراحی مدل اجرایی و پیش‌بینی ساز و کارهای لازم می‌باشد.

کلیدواژه‌گان: عدالت توافقی، سیاست جنایی، علوم جنایی، دفاع اجتماعی

وصول مقاله: ۹۳/۴/۱۰

تأیید مقاله: ۹۳/۵/۲۰

نویسنده پاسخگو: دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی - تهران - ایران

شماره تماس: ۰۲۱-۴۲۷۸۸۵۷۲

parvini@gmail.com

مقدمه

ضرورت توافق با متهم برای تحقق آن است، این توافق در قالب قرارداد تجلی پیدا می‌کند، به همین دلیل آن را عدالت قراردادی نیز می‌توان نامید. این نظریه را که در پی نظریه عدالت ترمیمی در دهه اخیر مطرح شده است بی‌تردید می‌توان یکی از نظریات نوین و تاثیرگذار در حوزه عدالت کیفری به شمار آورد. تحقیقاتی که در این زمینه مطرح شده است بسیار اندک‌اند، که از جمله می‌توان به کتاب توافقی شدن آیین دادرسی کیفری اثر دکتر امیر حسین نیاز پور و پایان‌نامه عدالت توافقی اثر الهام رودگر نام برد^۵. کارگزاران اصلی عدالت کیفری اعم از ضابطین، پزشکی قانونی و قضات دادسرا و دادگاه نباید از نقش این نظریه در مبارزه علیه جرم و اصلاح بزه کار غفلت کنند، بر این اساس برای جلب مشارکت بزه‌کار در مبارزه با جرم و اصلاح وی، کارکرد عدالت قراردادی در سطح عمومی اعم از قضایی و غیر قضایی (سیاست جنایی) بررسی می‌شود که برخورد پلیسی، قضایی و یا بالینی در

برخورد با پدیده مجرمانه و تلاش برای اصلاح بزه کار و بازگشت او به جامعه به عنوان یکی از سیاست‌های تأمین امنیت و حفظ ارزش‌های جامعه یکی از مهم‌ترین وظایف حکومتهاست، نظریات مختلفی در زمینه مبارزه با جرم و پیش‌گیری از آن مطرح شده که عدالت توافقی یا قراردادی یکی از آنهاست، بر اساس این نظریه، یکی از راه‌های مؤثر پیش‌گیری جرم و اصلاح بزه کار، جلب مشارکت او برای کشف جرم، جبران خسارت ناشی از آن و جلب رضایت بزه دیده است. از این رو عدالت قراردادی نظریه‌ای جدید در حوزه عدالت کیفری است که راه مبارزه با جرم را در توافق با متهم یا بزه کار در قالب تعامل، گفتگو و قرارداد با او جستجو می‌کند، در واقع، عدالت قراردادی نظریه‌ای مبتنی بر جرم‌شناسی تعامل‌گرا^۴ به شمار می‌آید که جایگاه مهمی در سیاست جنایی کشورها دارد، نام‌گذاری آن به عدالت توافقی به لحاظ

۵. هر چند اثر اخیر با همین عنوان تدوین شده است، با این حال تنها به جلوه‌هایی از عدالت توافقی می‌پردازد و بیشتر ناظر به مباحث عدالت ترمیمی است. برای اطلاع بیشتر رجوع کنید به رساله دکتری با عنوان "تحلیل مبانی و کارکرد حقوق کیفری قراردادی در ایران و انگلستان" دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تاریخ دفاع ۱۳۹۳/۶/۳ اثر نگارنده.

1. contractual justice
2. criminal policy
3. criminalistics
4. interactionist criminology

حوزه‌های علوم جنایی اثباتی^۶ (جرم یابی) و علوم جنایی تفسیری (جرم‌شناسی کاربردی) بخشی از آن است.

تعریف و اهداف عدالت توافقی

عدالت توافقی شاخه‌ای از حقوق کیفری است که با ایجاد ساز و کارهایی در فرایند رسیدگی به جرم از قبیل به کارگیری قواعد حقوق خصوصی راه را برای گفتگوی قاضی (یا سایر مسئولین) با متهم، بزه‌کار یا محکوم برای دستیابی به هدف مشترک (که همان پاسخ‌دهی مناسب به جرم است) هموار می‌کند. در واقع این رشته با ساختار شکنی در حوزه حقوق عمومی و پیوند آن با حقوق خصوصی زمینه «سازش بر سر جرم» را در مراحل مختلف رسیدگی به جرم فراهم می‌کند. بنابراین، ویژگی‌های این رشته عبارت است از: الف) کیفری بودن: این رشته در چارچوب حقوق کیفری است، و اصول و قواعد کلی حقوق کیفری از قبیل اصل قانونی بودن جرایم و مجازات در رسیدگی قضائی، اصل مسئولیت کیفری بزه‌کار و ضرورت پاسخ‌گویی او، اصل ضرورت جبران خسارت بزه دیده و توجه به خواسته‌های او و اصل دادرسی عادلانه و منصفانه در آن جاری است. ب) قراردادی بودن: این شاخه حقوقی در عین کیفری بودن، قراردادی نیز هست، یعنی در تعامل قاضی با متهم/ بزه‌کار از قواعد عمومی قراردادهای بهره می‌گیرد و بخشی از آن قواعد را با توجه به اقتضای رسیدگی قضائی و بر مبنای توافق طرفین، به کار می‌بندد. قراردادی بودن حقوق کیفری تا حدود زیادی خصلت آمره بودن این رشته حقوقی را تعدیل می‌کند. پ) ساختار شکنی: میان حقوق جزا و حقوق خصوصی از جهات متعدد اختلاف وجود دارد، از جمله آن که، مقررات حقوق خصوصی ناظر به حوزه روابط شخصی است ولی ضوابط حقوق جزا در حوزه حقوق عمومی جاری می‌شود، در این رشته، با تلفیق حقوق جزا و حقوق خصوصی ساختار شکنی می‌شود، زیرا ساز و کارهایی که این رشته به کار می‌گیرد، عبارت است از بهره‌گیری از پاره‌ای قواعد عمومی قراردادهای با رعایت اصول کلی حقوق کیفری؛ این تکنیک در واقع عنصر اصلی و هسته‌ی مرکزی حقوق کیفری قراردادی را تشکیل می‌دهد و با کار بست آن و پیوند میان حقوق خصوصی و حقوق عمومی، امکان تعامل بیشتر با بزه‌کار فراهم می‌شود، زیرا در این روش از یک سو قاضی به جای آن که از موضعی آمرانه و فرادستی در برابر متهم قرار گیرد، با رویکردی انسانی رو به روی او می‌ایستد و از سوی دیگر متهم نیز به جای قرار گرفتن در موضع فرودست و پایین، در جایگاهی مناسب و با حفظ کرامت انسانی در برابر قاضی قرار می‌گیرد و به او برای دستیابی به هدفی والا کمک می‌کند. این تعامل در تمامی مراحل رسیدگی به جرم (اعم از مراحل قبل از کشف جرم تا زمان کشف جرم و مرحله تحقیق، تعقیب و دادرسی متهم و فرایند اجرای حکم) به عنوان یک راه‌برد وجود دارد. و این ارتباط انسانی تنها مربوط به قاضی و متهم نیست، بلکه تمامی کارگزاران کیفری از

۶. علوم جنایی اثباتی مربوط به علوم محاکمه کیفری (science of trial criminal) است که در واقع همان علوم جرم یابی (criminalistics) است و شامل علوم محض از قبیل سم شناسی، زیست شناسی، باکتری شناسی، فیزیک و... می‌شود.

جمله پلیس و پزشکی قانونی نیز در برابر متهم چنین تکلیفی دارند. هر چند این نظریه به صورت مدون و به عنوان یک مکتب مطرح نشده است اما جلوه‌هایی از آن را در تمامی حوزه‌های حقوق کیفری مشاهده می‌کنیم. مثلاً در حوزه حقوق داخلی نمونه بارز آن، معامله اتهام در حقوق انگلیس و برخی دیگر از کشورها است. در ایران نیز، در قانون مجازات اسلامی و قانون آیین دادرسی کیفری جلوه‌هایی از این رویکرد را می‌توان مشاهده نمود مثلاً در جرایم تعزیری درجه هفت و هشت، امکان توافق قاضی با متهم و بایگانی نمودن پرونده وجود دارد و این زمانی است که متهم توصیه‌های قاضی را می‌پذیرد (ماده ۸۰ آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲) و حتی در این جرایم، قاضی می‌تواند متهم را با وجود شرایطی از جمله جلب رضایت شاکی و جبران ضرر و زیان، از مجازات معاف کند و این زمانی است که دادگاه تشخیص دهد که بدون مجازات نیز مرتکب جرم اصلاح می‌شود (ماده ۳۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲) بدیهی است که در این موارد قاضی پس از مذاکره و توافق با متهم، تصمیم مقتضی را اتخاذ می‌کند و چون این تصمیم با پشتوانه قرارداد همراه است، ضمانت اجرای لازم را نیز دارد. نمونه بارز این رویکرد را می‌توان در مجازات‌های جایگزین حبس مشاهده نمود؛ به موجب ماده ۸۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ صدور حکم به مجازات خدمات عمومی رایگان تنها با رضایت متهم امکان پذیر است، رضایت متهم پس از گفت و گوی قاضی یا نماینده او با متهم کسب و نتیجه آن صورت جلسه می‌شود. علت چنین رویکردی ناکارآمدی نظام کیفری سنتی در برخورد با جرم و اصلاح بزه‌کار است، زیرا مقابله با جرم، عملیاتی فنی و تخصصی است و زمانی مفید و اثربخش خواهد بود که با بسیج همه امکانات و استفاده از تمامی ظرفیت‌ها همراه باشد، نقش متهم در این میان، نقشی ممتاز و بی‌بدیل است، پژوهش‌هایی که در جست جوی یافتن نقش موثر برای متهم در فرایند رسیدگی به جرم هستند، باید مورد توجه قرار گیرند، و تحقیق در این زمینه باید گسترش یابد. اهداف عدالت توافقی به نحو اختصار عبارتند از: استفاده از نهادهای جدید حقوقی (مانند میانجی‌گری...،) در برخورد با جرائم و اصلاح بزه‌کاران با توجه به ناکارآمدی حقوق کیفری سنتی؛ جامعه‌پذیری بزه‌کار بدون استفاده از مجازات حبس (کاهش جمعیت کیفری)؛ بازتوانی بزه دیده و جبران خسارت‌های ناشی از جرم و از میان بردن خصومت او و بزه‌کار؛ و کاهش هزینه‌های اقتصادی برخورد با جرم؛ چابک سازی سیستم قضائی و پرهیز از اطاله دادرسی ناشی از کثرت پرونده‌ها.

کارکرد عدالت توافقی در حوزه سیاست جنایی

جرم به عنوان یک پدیده اجتماعی تهدید برای کل جامعه است. به ویژه با فرایند جهانی شدن و تسهیل ارتباطات مجرمین در سطح جهان^۷ پدیده جرم تهدیدی برای جامعه جهانی است، بنابراین واکنش به جرم نباید تنها بر دوش پلیس و دستگاه قضائی گزارده شود، بلکه کل جامعه

۷. بنگرید به Albrow/1990

ضمانت اجرای اداری، تنبیهی، ترمیمی و انضباطی. ۳) راهبردی بودن سیاست کنترل جرم با بهره مندی از مدیریت استراتژیک به عنوان هنر و دانش طراحی، اجرا و ارزیابی تصمیمات مختلف در برنامه ریزی بلند مدت با تکیه و تمرکز بر تحقیق و توسعه سیستم‌های اطلاعاتی برای موفقیت سازمان (نظام قضایی).^{۱۱}

اقسام سیاست جنایی

سیاست جنایی را از جهات مختلف می‌توان تقسیم بندی کرد که عبارت‌اند از: ۱) تقسیم از نظر مبنا: بر اساس این که سیاست جنایی مبتنی بر مسائل فکری و عقیدتی است یا خیر سیاست جنایی را به دو دسته تقسیم می‌کنند. در پاره‌ای کشورهای تهیه، تدوین و اجرای سیاست جنایی، مانند سایر سیاست‌گذاری‌ها، مبتنی است بر تعلیمات و اصول ایدئولوژی حاکم بر نظام سیاسی آن‌ها (مانند کشورهای کمونیستی بلوک شرق سابق) چنین سیاست جنایی را اصطلاحاً "سیاست جنایی عقیدتی یا ایدئولوژیک" می‌نامند. در کشورها دیگر، سازماندهی امر مبارزه با بزه کاری و پیشگیری از آن مبتنی است بر نتایج پژوهش‌ها و داده‌های حاصل از مطالعات جرم شناختی پیرامون بزه کار و بزه دیده؟ (مانند بعضی از کشورهای اروپای غربی یا کانادا) چنین سیاست جنایی را اصطلاحاً سیاست جنایی سنجیده یا "سیاست جنایی جرم شناختی" می‌نامند.^{۱۲} بر این اساس سیاست جنایی ایران را باید از نوع سیاست جنایی عقیدتی نامید که همان سیاست جنایی اسلامی است، اما این به معنای نفی مطالعات جرم شناختی در سیاست جنایی اسلامی نیست، زیرا دین اسلام مبتنی بر علم و دانش است و در هیچ مذهبی مانند اسلام بر دانش اندوزی تأکید نشده است. ۲) تقسیم بر اساس سطح اقدام: سیاست جنایی گاهی در سطح کلان مورد بررسی قرار می‌گیرد و گاهی در سطح خرد. که این دو سطح کلان و خرد از دو جهت حائز اهمیت است: اول) از جهت جغرافیایی و مکانی: از این جهت، کلان عبارت است از سیاست جنایی جهانی و بین المللی که محدوده جغرافیایی آن قلمرو جهانی است و همه کشورها را در بر می‌گیرد. و خرد عبارت است از سیاست جنایی یک کشور خاص. دوم) از جهت موضوعی: کلان عبارت است از سیاست جنایی عمومی (بدون توجه به یک جرم خاص) و خرد عبارت است از سیاست جنایی در قلمرو یک جرم خاص مانند مواد مخدر و یا گران فروشی^{۱۳} که آن را سیاست جنایی تخصصی نیز می‌توان گفت. ۳) تقسیم از نظر مراحل: گاهی سیاست جنایی ناظر به سیاست، تدابیر و ساز و کارهای ناظر به قبل از وقوع پدیده مجرمانه است (اقدامات پیشینی) که آن را سیاست جنایی پیش‌گیری می‌گویند^{۱۴} و گاهی مربوط به اقدامات و تدابیر پس از ارتکاب جرم می‌باشد (اقدامات پسینی) که آن را سیاست جنایی پسینی گویند. ۴) تقسیم از نظر کارگزاران: سیاست جنایی عمدتاً

11. David/2013/p12

۱۲. نجفی ابرنآبادی/۱۳۷۳/۵۷۰

۱۳. برای اطلاع بیشتر رجوع کنید به (پرونی/۱۳۷۷/ص ۲۰ تا ۲۰)

۱۴. این قسم خود بر اساس انواع پیش‌گیری به اقسامی از قبیل سیاست جنایی پیش‌گیری رشد مدار و سیاست جنایی پیش‌گیری موقعیت مدار تقسیم می‌شود.

باید نسبت به آن واکنش نشان دهد هر چند کارگزاران عدالت کیفری مهم‌ترین نقش را در مبارزه علیه جرم دارند و در خط مقدم این کارزار هستند اما عملکرد آن‌ها زمانی موفقیت آمیز خواهد بود که تمامی عناصر و ارکان جامعه اعم از سازمان‌ها و نهادهای دولتی، سازمان‌های مردم‌نهاد، افراد و گروه‌ها و اقدار مختلف در این پیکار به میدان بیایند "سیاست جنایی" در واقع به دنبال بسیج همه نیروها و امکانات برای پیش‌گیری و مقابله با جرم است که مورد توجه کشورهای مختلف قرار گرفته است، صرف نظر از این که اصطلاح "سیاست جنایی" از چه تاریخی وارد ادبیات جهان و ایران شد.^{۱۵} برای روشن شدن ابعاد موضوع و بررسی کارکرد "عدالت توافقی" در حوزه سیاست جنایی، ابتدا تعریف سیاست جنایی، ویژگی‌ها و اقسام آن بیان می‌شود و سپس نقش و کارکرد "تعامل با متهم" در سیاست جنایی اسلام و مکتب دفاع اجتماعی بررسی خواهد شد.

تعریف و ویژگی‌های سیاست جنایی

تعاریف فراوانی از سیاست جنایی شده است، با برداشت از این تعاریف می‌توان گفت سیاست جنایی عبارت است از "کاربست هوشمندانه تمام ساز و کارها برای کنترل پدیده مجرمانه و زیان‌زدایی از آن". عناصر این تعریف عبارت‌اند از: ۱- کاربرد هوشمندانه که مستلزم سیاست‌گذاری جامع و برنامه‌ریزی علمی مبتنی بر الگوی اجرایی مناسب و مشتمل بر شناخت مساله و محیط پیرامون آن و ملاحظه‌ای اقتضانات و الزامات برخورد با جرم می‌باشد. ۲- ساز و کارها و تمامی تدابیر و ابزارهایی که برای برخورد با پدیده مجرمانه مورد استفاده قرار می‌گیرد، اعم از کیفری، اداری، انضباطی، دولتی، مدنی، پسینی، پیشینی، مادی، معنوی و عمومی یا اختصاصی (ویژه‌ی یک جرم خاص). زیرا کل جامعه در واکنش به پدیده مجرمانه وارد عمل می‌شود و تلاش می‌کند تا جرم را مدیریت کند.^{۱۶} ۳- کنترل پدیده مجرمانه که هدف اصلی است، به جای پیش‌گیری و مقابله، از تعبیر کنترل استفاده شد، زیرا از میان بردن جرم در جامعه امری محال است، بنابراین تنها می‌توان آن را در سطح قابل قبول مهار کرد. ۴- خسارت‌زدایی و از بین بردن زیان‌های ناشی از جرم است که این زیان‌ها ممکن است به بزه دیده، جامعه و یا حتی بزه کار و بستگان او وارد شود این زیان‌ها اعم از مادی و معنوی است. بنابراین ویژگی‌های عمومی سیاست جنایی عبارتند از: ۱) ظرفیت دوگانه کنترل جرم توسط کل جامعه و جبران خسارت به وسیله بزه‌کار و با کمک جامعه ۲) تنوع بخشی به واکنش‌ها و پاسخ‌های به جرم^{۱۷} و استفاده از انواع مختلف ضمانت‌اجراهای موثر اعم از

۸. این اصطلاح در کشورهای غربی برای نخستین بار توسط حقوق‌دانان آلمانی از جمله فوئر باخ(۱۸۰۳) و کلانیشرد وارد ادبیات حقوق کیفری شد و در ایران قدمتی ۷۰ ساله دارد اولین بار توسط شادروان استاد متین دفتری در سال ۱۳۱۴(۱۹۳۵) با عنوان سیاست جزایی به کار رفت. رجوع کنید به (ابرنآبادی/۱۳۸۲/۳۸ تا ۳۸)

۹. بنگرید به: Belova&.../Vol.140/2009

۱۰. رجوع کنید به دلماس مارتی /سخنرانی با عنوان از حقوق جزا تا سیاست جنایی در دانشگاه مفید باترجمه دکتر علی حسین نجفی ابرنآبادی منتشر شده در مجله همان دانشگاه سال ۱۳۸۶ ص ۱۷۹ به بعد

توسط قانون‌گذاران تدوین می‌شود (سیاست جنایی تقنینی) و گاهی نیز توسط قضات و عملکرد آن‌ها شکل می‌گیرد (سیاست جنایی قضایی) مردم و نهادها نیز در برخورد با پدیده مجرمانه بی‌تاثیر نیستند، بحث پیرامون نوع و کیفیت حضور آن‌ها سیاست جنایی مشارکتی را شکل می‌دهد. در این مقاله کارکرد عدالت توافقی در حوزه سیاست جنایی اسلامی و مکتب دفاع اجتماعی بررسی می‌شود.

کارکرد عدالت توافقی در سیاست جنایی اسلامی

دین اسلام به عنوان مکتب الهام بخش سعادت بشر، برای کنترل و مهار پدیده مجرمانه که مهم‌ترین آفت رشد جامعه است تدابیر کلان، و جامعه‌ای را پیش بینی کرده و سیاست جنایی مبتنی بر ارزش‌ها را شکل داده است. از نظر ساختاری سیاست جنایی اسلام با هیچ یک از الگوها و مدل‌های موجود سازگاری ندارد^{۱۵}. در اسلام برای پیش‌گیری و مقابله با جرم هم در سطح فردی به ساز و کارهای کنترل درونی توجه شده است و هم در سطح جامعه به ابزارهای اجتماعی از قبیل امر به معروف و نهی از منکر و مجازات‌های حکومتی تکیه شده است و بر اساس نوع جرم که حق الله یا حق الناس باشد نحوه برخورد با بزه کار متفاوت خواهد بود. با مطالعه ساختار و محتوای سیاست جنایی اسلام^{۱۶} ویژگی‌های آن عبارت‌اند از خدامحوری، ارزش‌گرایی، مسئولیت‌پذیری، رشدمداری، حق‌محوری و توجه به بزه دیده. با توجه به این ویژگی‌ها، کارکردهای عدالت توافقی در سیاست جنایی اسلام عبارت‌اند از: کارکرد تربیتی (اصلاح و تربیت بزه‌کار) کارکرد تعادلی (توازن میان حقوق بزه دیده، جامعه و بزه‌کار) کارکرد ارزشی (حفظ ارزش‌های اخلاقی و کرامت انسانی) و کارکرد بزه‌پوشی (پرهیز از اشاعه گناه و جرم در جامعه) که کارکرد اخیر نقش مهمی در جلوگیری از هنجار شکنی دارد، زیرا در بسیاری از موارد، عدم کشف جرایم و مخفی نگه داشتن آنها، خودتدبیری موثر در این راه تلقی می‌شود (صادقی/۱۳۸۱/۹).

کارکرد عدالت توافقی در سیاست جنایی دفاع اجتماعی

سیاست جنایی دفاعی اجتماعی اصطلاحی است که توسط مرحوم مارک آنسل به کار رفته است او سیاست جنایی را در دورنمای دفاع اجتماعی آن، مانند یک علم واسطه بین جرم‌شناسی (علم جرم) و حقوق کیفری (علم بیان نظام قانونی موضوعه) می‌داند که دارای دو جنبه است اول دانش مشاهده واکنش اجتماعی علیه بزه کاری و دوم هنر تدارک و تمهید یک استراتژی پیش‌گیری (آنسل/۱۳۷۵/۵۴،۵۵) بر این اساس مهم‌ترین رسالت سیاست جنایی عبارت است از دفاع اجتماعی، یعنی تدابیر مقابله با جرم باید به گونه‌ای سازماندهی شود که برآیند آن دفاع از جامعه و مصون‌سازی آن در برابر جرم

باشد. نظریه عدالت توافقی به عنوان یکی از ابزارها و تدابیر کلیدی تحقق سیاست‌های مکتب دفاع اجتماعی می‌تواند ایفاء نقش کند، زیرا با ایفاء نقش برای متهم در فرایند دادرسی کیفری زمینه اصلاح متهم و مسئولیت‌پذیری او و جبران خسارات بزه دیده توسط وی فراهم می‌شود. کارکردهای عدالت توافقی در این مکتب (که با اسلام از این جهت مشترک است) عبارتند از (۱) کارکرد مسئولیت‌پذیری و خسارت زدایی: در عدالت توافقی حس مسئولیت‌پذیری بزه‌کار که مکتب دفاع اجتماعی معتقد به آن است تقویت می‌شود، زیرا وی درگفت و گو با قاضی و بزه دیده متوجه آثار زیانبار جرم ارتکابی می‌شود و به این نکته پی می‌برد که باید مسئولیت اعمال خود را بپذیرد و در صدد جبران خسارت ناشی از آن برآید. (۲) کارکرد حمایتی و بازپذیری اجتماعی: با مسئولیت‌پذیری بزه کار و انجام تعهدات توسط او، حمایت از جامعه که هدف اصلی مکتب دفاع اجتماعی است محقق می‌شود، زیرا جامعه با جذب بزه کار و اصلاح او در واقع یک عنصر ضد اجتماعی را به نیروی مدافع جامعه تبدیل می‌کند، تاثیر این کارکرد، مقاوم‌سازی جامعه در برابر بزه کاران است، بزه کارانی که اکنون به سپرهای دفاعی جامعه تبدیل شده‌اند. در فرآیند عدالت توافقی متهم به دامان اجتماع باز می‌گردد و از عنصر مخرب و ناهنجار و متخلف به یک عنصر بهنجار، فعال و مسئولیت‌پذیر تبدیل می‌شود. باز پذیرش اجتماعی در یک فرایند انجام می‌شود که ابتدای آن، مذاکره و تعامل مثبت قاضی و متهم است، و اگر این مذاکره موفقیت آمیز باشد، باز اجتماعی کردن متهم نیز نتیجه بخش خواهد بود. (۳) کارکرد اصلاحی: با مشارکتی که بزه کار پس از قرارداد با قاضی در جبران خسارت متهم و جامعه و بهبود وضعیت پیش آمده می‌کند، محقق خواهد شد، در واقع متهم با این مشارکت، جنبه‌ها و ابعاد شخصیت اخلاقی، اجتماعی و شغلی خود را نیز بهبود می‌بخشد و این به معنای تربیت، رشد و اصلاح او است، که از طریق مذاکره‌ی احترام آمیز به منظور دستیابی به توافق با او حاصل می‌شود. (۴) کارکرد انسانی کردن مجازات‌ها: در عدالت توافقی مجازات‌های تریلی و تریهیبی به مجازات‌های تنبیهی و ترمیمی تبدیل می‌شود و مجازات حبس عمدتاً جای خود را به مجازات‌های اجتماعی می‌دهند، با این شرایط گام مهمی در جهت انسانی کردن مجازات‌ها برداشته می‌شود. (۵) کارکرد مشارکت‌جوئی: هدف مهم سیاست جنایی مشارکتی تضمین حق امنیت جامعه با ترکیب هوشمندانه‌ی پیش‌گیری، مجازات و بازپذیرسازی اجتماعی بزه کاران است (جمشیدی/۱۳۹۰/۲۴). فعال‌سازی نقش متهم در فرآیند رسیدگی به اتهام وی در مرحله تحقیقات مقدماتی و استمرار آن در مرحله دادرسی و اجرای حکم در راستای سیاست جنایی مشارکتی خواهد بود و این مشارکت جوئی متهم و بزه کار موجب ارتقاء امنیت اجتماعی خواهد شد.

کارکرد عدالت توافقی در پزشکی قانونی

از آن‌جا که در سیاست جنایی از تمامی ابزار و ساز و کارها برای

۱۵. برای اطلاع بیشتر رجوع کند به (دل‌ماس مارتی/۱۳۸۱/۸۴ تا ۸۷) و (حسینی/۱۳۸۳/۴۵ تا ۷۷)

۱۶. برای اطلاع بیشتر در زمینه مطالعه ساختار و محتوای سیاست جنایی اسلام رجوع کنید به (حسینی/۱۳۸۳/ص ۸۰ به بعد)

برای مبارزه با جرم و اصلاح مجرم مطرح شد که عدالت کیفری قراردادی یکی از آن‌هاست، در اکثر این نظریات عقیده بر آن است که نظام قضایی به تنهایی نمی‌تواند از عهده مبارزه با جرم برآید و باید این امر با مشارکت کلیه عوامل و عناصر مهم اجتماعی صورت گیرد و کلیه ساز و کارهای اجتماعی برای پاسخ به پدیده مجرمانه بسیج شوند. این نظریه همان مکتبی است که در فارسی سیاست جنایی نامیده می‌شود، سیاست جنایی رویکردها، شاخه‌ها و ابعاد مختلفی دارد، عدالت توافقی در واقع شاخه‌ای از سیاست جنایی است که به موجب آن، زمانی می‌توان به پیشگیری و مقابله با جرم و اصلاح واقعی مجرم امیدوار بود که این اقدامات همراه با مشارکت متهم در کشف جرم و موافقت او برای مشارکت در از میان برداشتن آثار و پیامدهای جرم می‌باشد. زیرا او به عنوان عامل اصلی وقوع جرم از همه عوامل برای مبارزه با آن سزاوارتر است و بیشترین نقش را در این زمینه می‌تواند داشته باشد. این مشارکت در کلیه سطوح و مراحل مختلف رسیدگی به جرم به ویژه تحقیقات مقدماتی امکان پذیر است. آثار و نتایج مفید این نظریه در کشف جرم، اصلاح مجرم و جبران خسارات وارد شده به بزه دیده و ترمیم صدمات اجتماعی کاملاً قابل تصور است. زیرا بزه کار که عنصر اصلی هنجارشکنی و ناامنی اجتماعی است در این حالت به یکی از عناصر و عوامل مهم مبارزه با جرم و بازگشت نظم به جامعه تبدیل می‌شود. پزشکی قانونی در اجرای این نظریه با تکیه بر دانش پزشکی (مانند روان‌شناسی قضایی، روان‌شناسی جنایی و روان‌شناسی بالینی) نقش ممتازی خواهد داشت.

پیش‌گیری و مقابله با جرم استفاده می‌شود، پزشکی قانونی را می‌توان به عنوان یکی از این ابزار مهم به شمار آورد، بنا بر این تمامی مطالبی که به صورت کلی در خصوص کارکرد عدالت توافقی در سیاست جنایی بیان شد، در مورد پزشکی قانونی نیز جاری است؛ زیرا پزشکی قانونی در اکثر موارد برای تشخیص و اظهار نظر کارشناسی نیاز به تعامل با متهم دارد، برخی از این موارد عبارتند از: تشخیص سن متهم، تهیه پروفایل‌های لازم پزشکی برای تشکیل پرونده شخصیت متهم، تست‌های روان‌شناسی برای تعیین وضعیت روانی متهم حین ارتکاب جرم، تعیین زمان و علت مرگ، تشخیص میزان مسولیت مرتکب یا مرتکبین جرم و... در تمامی این موارد اگر پزشک بتواند با بهره‌گیری از آموزه‌های عدالت توافقی، تعاملی سازنده با متهم داشته باشد، به نحوی که اعتماد او جلب شود و احساس کند که پزشک خیر خواه اوست؛ در این صورت متهم با صداقت بیشتری به سوالات پزشک پاسخ می‌دهد و از هیچ گونه همکاری دریغ نخواهد کرد. نتیجه این تعامل چیزی جز کشف حقیقت و اجرای عدالت نیست.

نتیجه

تجربه بشری نشان داده است که برخورد سنتی و قهر آمیز با جرم و تنبیه مجرم راه به جایی نمی‌برد و مجازات شدید بزه کار بدون توجه به شخصیت او محکوم به شکست است، به همین دلیل نظریات جدیدی

References

- 1) Parvini, Ali. (2007-2008). Iran's Criminal Policy under High-price selling Area, MA Thesis, Farabi's Pardis of University of Tehran [Persian]
- 2) Gasaan, Ramon. (1991). Applied Criminology, Translated by Mahdi Kay Nia, Motarjem Pub, 1st edition [Persian] A.
- 4) Gassan, Ramon. (1992). The Crisis of Criminal Policies in Western Countries, translated by H Najafi Abrand Abadi, Journal of Legal Researches, Vol. 10. [Persian]
- 3) Lajers, Christian. (2003) An Introduction to Criminal Policy, A.H. Najafi Abrand Abadi, Mizan Pub, 1st edition [Persian]
- 5) Sadeghi, Mohammad Hadi. (2002). Partnership of Criminal and witnesses in Crime covering, Legal Journal of Administration of Justice, Vol.39. [Persian]
- 6) Najafi Abrand Abadi, Ali Hossein. (1994). the Role of Researches and Findings of Criminology in Changes of Criminal Law and Criminal Policy, Shahid Beheshti's Journal of Legal Researches, Vol. 13&14. [Persian]
- 7) Najafi Abrand Abadi, Ali Hossein. (2003). From Criminal Justice (Classic) to restorative Justice, Journal of Razavi University, Vol.9 &10. [Persian]
- 8) Jamshidi, Ali Reza. (2011) Participating Criminal Policy, Mizan Pub, 1st edition. [Persian]
- 9) Mar'ashi, Seyyed Mohammad Hasan. (2000). New Opinions to Criminal Rights of Islam, 2nd Vol., Mizan Pub, 1st edition. [Persian]
- 10) Delmas Martie, May rie. (2010). Great Systems of Criminal Policy, translated by A.H. Najafi Abrand Abadi, Mizan Pub, 1st edition. [Persian]
- 11) Hosseini, Mohammad. (2004). Criminal Policy,

- SAMT Pub, 1st edition.[Persian]
- 12) Albrow, Martin., King, Elizabeth., 1990., Globalization., Sage., USA
- 13) Belova, Eugenia., Gregory, Paul., 2009., Informal Social Control and Management of Crime, Vol. 140, Springer, Jstore, USA
- 14) Chambliss, William., 1975., toward a Political economy of crime. Theory and Society, Springer., vol. 2, No 2., USA
- 15) D. Brewer, John., Bill Lockhart., Rodgers, 1998., Informal social control and crime management in Belfast, Wiley Publication, London
- 16) David, Fred., 2013 Strategic management., Prentice Hall., Pearson Publication., New Jersey., USA
- 17) Garner brayan a, 2004. Black's law Dictionary, West Publishing CO, USA
- 18) Gest, Ted, crime and Politics, 2001., Oxford university Press, New York
- 19) Hatch, Mary Jo., Cunliffe Ann., 2006, Organization Theory. Oxford., New York

The Function of the Agree mental Justice in Criminal Policy

Houshang Shambaiati* - Ali Parvini**†

* PhD in Criminal Law & Criminology, Assistant Professor of Central Branch of Islamic Azad University, Tehran, Iran

**PhD in Criminal Law & Criminology, Central Branch of Islamic Azad University, Tehran, Iran

Abstract:

Agree mental or contractual justice is a novel theory in criminal sciences and one of the new approaches in criminal policy which believers in interaction between judge (and other brokers in criminal justice) and accused in legal procedure. According to this theory, talking and reaching to an agreement with accused in dealing with crimes, determining the punishment and implementing the victim is one of the effective ways of exploring and preventing the crimes and criminal amendment and vindication of the victim has application in all of the areas of criminal sciences such as the science of criminalities and legal medicine. In this essay first, the concepts and goals of agree mental justice will be stated and then besides of defining of criminal policy and its kinds and features, application of contractual justice in this area and how the contract with defendants and offenders affects prevention of crime and fight against, especially in the area of criminal law with stating it's different legal examples, will be assessed. It should be noted that the goal of agree mental justice is not criminal flexibility against offenders and toleration of dangerous and professional offenders, but this theory is seeking new ways of exploring the crimes and reforming the criminal with utilization of maximum social potential. Thus, its implementation should be regarded with some issues which needs designing of its executive model and anticipation of its required set up.

Keywords: Contractual Justice, Criminal Policy, Criminal Sciences, Social Defense.

Received: 1 July 2014

Accepted: 11 Aug 2014

Correspondence: Central Branch of Islamic Azad University, Tehran, Iran †

Tel: 021- 42788572

Email: parvini@gmail.com